

Filosofické aspekty teorie velení

Současný mnohparametrový a kvalitativně nový rozvoj lidské aktivity, prezentovaný obecně jako „nástup vědeckotechnické revoluce“, „rozvoj vědeckotechnické revoluce“ apod., nastoluje imperativně na pořad dne otázku vztahu vědy a filosofie vůbec a vědy a marxistické filosofie zvlášť.

Imperativnost v položení této otázky je adekvátní charakteru a hloubce dosahu vědeckého poznání ve specifických vědních disciplínách (např. jaderné fyziky, biochemie, teorie informace) a schopnosti soudobé filosofie nejen dosažené poznatky interpretovat, ale být především teoreticko-metodologickým východiskem vědecké aktivity.

Ve svém článku se chci zabývat **některými aspekty tohoto problému z pozice vědního oboru teorie velení**. Při svých úvahách vycházím z těchto předpokladů:

1. **Věda**, jako jedna z forem společenského vědomí (část společenského vědomí jako celku), je výrazem společenského bytí, které tvoří její existenční základnu. Vznikla a rozvíjí se především z potřeb praktického života, jako produkt společenské dělby práce. Ivan Kuchár a Vladimír Zeman v předmluvě sborníku *Filosofie vědy* uvádějí, že:

— věda je určitý systém odůvodněných výpovědí, formulovaných víceméně speciálním jazykem; říkáme také, že věda je souhrn poznatků, progresivně se rozvíjí a představuje tedy vývoj lidského poznání,

— vědu charakterizuje také určitá vědecká aktivita,

— věda v moderní společnosti je složitý speciální jev a jeden z důležitých faktorů vývoje společnosti vůbec.

2. **Teorie velení**, jako věda (vědní obor), je systém poznatků o řízení v podmínkách armády, je teorie řízení ozbrojených sil, jako specifického případu řízení ve společnosti.

Je úplný integrovaný souhrn všech kategorií, vztahů, zákonitostí a disciplín, které tvoří teoretický základ velení.

2. **Filosofie**, jako forma společenského vědomí, má v systému věd zvláštní místo a poslání. Vznikla a rozvíjí se především z potřeby člověka sumarizovat svoji zkušenost se světem a syntetizovat rozličné formy své činnosti. Na rozdíl od jiných věd nezkoumá stránku skutečnosti z nějakého určitého, zvláštního hlediska, ale zkoumá skutečnost vcelku. Toto univerzální hledisko je dáno zaměřením filosofie na zkoumání celku jako konkrétní totality, na zkoumání právě těch jeho zákonitostí a procesů, vztahů, těch jeho strukturálních vazeb, které se dají postihnout jen v rámci jeho totality.

4. **Marxistická filosofie**, jako filosofie systematická, snaží se zahrnout do sebe všechny základní roviny vztahu mezi člověkem a světem a vytvořit tak relativně vyčerpávající filosofický model univerza (univerzum je abstraktní filosofické označení pro nejširší možný celek všeho existujícího) a postavení člověka v něm. Postihnout výzkumu filosofického modelu univerza je v marxistické filosofii vyjádřeno jejími základními součástmi, které jsou:

— dialektický materialismus, jako filosofický model dynamické struktury skutečnosti v jejím celku (tedy „člověk“ z hlediska materiálního bytí univerza),

— historický materialismus, jako filosofický model zákonitostí strukturálních

vazeb a objektivních vztahů lidského světa (tedy „člověk“ z hlediska té společenské struktury, do které je začleněn),

— filosofická antropologie, jako filosofický model podstaty člověka v jeho subjektivitě a individualitě (tedy „člověk“ jako totalita v totalitě),

— gnoseologie (marxistická teorie poznání) a axiologie (marxistická teorie hodnot), jako filosofické disciplíny, zabývající se určitou zvláštní stránkou vztahů člověka a světa.

Vydeme-li z těchto předpokladů, potom můžeme klasifikační analýzou dospět k závěru, že vztah teorie řízení k teorii velení je **vztahem obecného ke zvláštnímu**. Jestliže se filosofie pohybuje v rovině obecného univerza, pak bude nutné do této roviny přenést i pokus o konfrontace teorie velení s filosofií. Proto všechny další úvahy budeme situovat do **úrovně vědy o řízení**, jejíž principy **obecně platí i o řízení armády** jako jedné ze společenských soustav.

Věda o řízení je nový obor vědecké aktivity, jehož počátky můžeme hledat na přelomu 19. a 20. století, kdy se v řízení výroby začaly uplatňovat některé dílčí vědecké přístupy např. analytické postupy při výzkumu výrobního procesu (časově a pohybové studie). Počáteční kroky rodícího se vědního oboru i přes dílčí neúspěchy napomohly racionalizovat lidskou činnost, záměrně ji „zúčelnit“ a zefektivnit. Tato racionalizace nabývá po druhé světové válce nové podoby snahou o úplné zapojení vědy do řízení. Všechny dílčí vědecké teorie, které by ve svém souhrnu dnes mohly být pojímány jako věda o řízení, vyúsťují ve snahu najít specifické metody vytváření a optimálního fungování složitých řízených soustav.

Věda o řízení se snaží vstřebat do předmětu svého zájmu a do metod svého

přístupu ke skutečnosti všechny výsledky parciálních vědních oborů, o kterých se domnívá, že jsou pro ni obsahově nebo metodologicky relevantní. Výrazu „domnívá se“ používám záměrně, protože do dnešního dne nebyl vědní obor vědecké řízení definitivně konstituován. Neexistuje tedy ucelená teorie řízení, ale pouze parciální více nebo méně úspěšné snahy o její konstituování. Stranou sporu je dnes již předmět vědy o řízení, kterým jsou jednoznačně zákonitosti procesů řízení složitých dynamických systémů. Předmětem sporu je však dosud míra platnosti a tím i použitelnost výsledků parciálních vědních oborů, z nichž se při konstituování vědy o řízení vychází. Tento stav poznání nejen není překážkou pro další úvahy, ale ve své současné podobě hledání je naopak příznivý pro konfrontace postojů, vyplývajících z dosavadního stavu parciálních věd na straně jedné a dosavadních filosofických názorů na straně druhé. Tyto konfrontace by měly přispět jak rozvoji konkrétních vědních disciplín (a rozvoji vědy o řízení zvlášť), tak i rozvoji filosofického myšlení.

Jestliže dříve tzv. klasická věda se do určité míry obešla bez filosofie, pak dnes věda, pohybující se v oblasti abstrakcí, musí se opírat o filosofii, o její ontologické předpoklady, filosofické kategorie apod. Věda, pohybující se v oblasti abstrakce, musí nevyhnutelně hledat filosofickou interpretaci svých postupů, problémů a objevů, neboť jen v takovéto filosofické rovině si může prověřit jejich teoretickou nosnost a metodologickou oprávněnost.

Omezený rozsah článku dává mi možnost dotknout se jen některých stránek této problematiky. Vybral jsem proto jen závažné otázky. Vycházím přitom z předpokladu, že věda o řízení vstřebává do sebe poznatky zejména z kybernetiky.

Roviny přístupu

Obecná rovina přístupu

Obecná rovina přístupu je dána předmětem vědy o řízení, tj. procesy řízení složitých dynamických soustav. Konkrétně jde o **odhalování zákonitosti procesů řízení** takové dynamické soustavy, jakou je např. armáda, útvar, podnik apod. V obecné úrovni konfrontací půjde tedy především o **kategorii zákona**.

Vědecký zákon má postihovat vnitřní podstatnou souvislost jevů, které podmiňují jejich nevyhnutelný vývoj. Filosofický výklad zákona se opírá o **kategorii nutnosti**, jako nutné určenosti, vyplývající

z vnitřní podstaty jevů, jako určenosti základní tendence dění. Zákon má být vyjádřením vysokého stupně poznání podstaty objektivních jevů a vzájemných vztahů jevů na úrovni vztahů mezi jejich podstatami.

Věda o řízení splňuje tyto požadavky, nečiní si nároky na formulování nějakých „abstraktních zákonů“, zobecňuje v nich podstatné rysy určité uskutečněné etapy vědeckého poznání objektivního světa. Hledá, co je v řízení trvalé a opakovatelné, co se za daných podmínek musí uskutečnit jako nutné.

Poznání zákonů předpokládá přechod od jevů k podstatě a uskutečňuje se vždy **abstrakcí**. Platnost tohoto postupu je zřejmá např. u fyzikálních zákonů (zákon akce a reakce, zákon zachování energie a pod.). Jak tomu však je se zákony a jejich poznatelností (tedy i platností) mimo oblast přírodních věd? Je možné vůbec abstrahovat od jevů skutečnosti a poznat vnitřní souvislosti jevů a tedy i zákony řízení tak složité dynamické soustavy jakou je jakýkoli systém (subsystém) v lidské společnosti? Evidentně můžeme např. poukázat na řadu nahodilostí, které působí na daný společenský systém (subsystém) na vstupech z okolí, nebo kterými se daný systém (subsystém) vůči okolí svým chováním projevuje. Příkladem vzhledem k subsystému určitého lokálně omezeného společenského útvaru to může být přírodní katastrofa, vůči bojující jednotce první použití neznámého prostředku apod. Obdobné příklady bych mohl uvést i v náhodném charakteru chování řízeného subsystému na určitou řídicí informaci (např. v chování jednotky na určitý rozkaz).

Věda o řízení, jako každá jiná věda, je nepřitelem principální nepoznatelnosti a dává na tyto otázky jednoznačnou odpověď: úlohou vědy o řízení je **odhalovat za náhodnými souvislostmi jevů v procesu řízení složitých dynamických systémů jejich nevyhnutelný charakter**. Konkrétním výsledkem tohoto úsilí v oblasti vědy o řízení může např. být odhalení tzv. statistické zákonitosti v chování daného systému (řízeného objektu). Statistický zákon vyjadřuje zde pravděpodobnost, s jakou daný stav systému určuje všechny jeho další stavy (tuto pravděpodobnost můžeme tedy chápat jako objektivní míru možnosti realizace tendencí, obsažených v předešlém stavu systému).

Tato interpretace plně koresponduje s filosofickými kategoriemi **zákona a náhodnosti**. M. Kusý v knize *Marxistická dialektika* uvádí: „Něco je nahodilé jen ve vztahu k něčemu zákonitému v jednom a tom samém kvalitativním stavu vývoje daného dynamického systému. V každém takovém systému je rozdíl mezi zákonitými a náhodnými momenty daného systému určitelný, i když to nemusí být vždy rozdíl v krajně vyhraněných, absolutních polohách.“

Nutnost a nahodilost chápeme jako různé stránky (vztahy) téhož jevu — nahodilost je jedním z mnoha možných stavů (průběhů) jedné a téže nutnosti.

Dialektické chápání nahodilosti potvrzuje správnost záměrů i praktik výzkumné práce vědy o řízení a tedy i výzkumů ve velení. I zde vystupuje náhodnost jako

projev zákonitosti, **zákonitost řízení složitého dynamického systému se prosazuje i v nahodilých faktorech**, které na tento systém působí, které do něho v procesu řízení z okolí vstupují, a které z něho do okolí vystupují.

Dostáváme se tedy v úvahách ke kategorii **determinovanosti**. Marxistická filosofie chápe determinismus jako dialektiku určenosti v podstatě a neurčenosti ve specifických rysech, jako prolínání se a vnitřní jednotu nutnosti a nahodilosti. Překonává přitom mechanisticko-materialistické pojetí determinismu, které považovalo zákon kauzality na univerzální formu nutných vztahů a hovořilo o mnohostátnosti forem nutné určenosti — o **polideterminaci**.

Uznání polideterminace znamená, že vedle **kauzální formy** nutných vztahů existují i další nutné vztahy — **funkcionální, korelační, statistické, logické apod.**

Věda o řízení společnosti (tedy i vědní obor teorie velení) uznává toto víceznačné nebo mnohoznačné určení, které odráží různost možností, variant, které se mohou ve vzájemném působení jevů a v průběhu procesu řízení realizovat. Ve společnosti (tedy i v armádě), kde působí mnohost faktorů, a kde předmětem našeho zkoumání jsou hromadné jevy, vystupují především determinace **pravděpodobnostní a statistického typu**. To ve svých důsledcích znamená, že **proces řízení** (tedy i proces velení), se neuskutečňuje jako jediná prostá nutnost, ale **znamená vždy realizaci různých možností, které se uskutečňují podle podmínek s tou či onou pravděpodobností**.

Proto lze jen s určitou **pravděpodobností** očekávat, že lidé (skupiny lidí, organizace) jistého druhu se budou za určitých situací rozhodovat a chovat právě určitým způsobem.

Přitom jsme si ovšem vědomi, že vzpomínaná polideterminace má své **hranice, dané materiální určeností** všeho dění ve společnosti, chápané jako **určenosti v základní tendenci**. Pro vědu o řízení z toho vyplývá, že **objektivní zákonitosti hmotně energetického charakteru vymezují určitou množinu trajektorií daného společenského systému — a mezi nimi je jedna vybraná na základě rozhodování**.

Rovina kybernetiky

Zakladatel kybernetiky Norbert Wiener definoval kybernetiku jako vědu o řízení a sdělování v živých organismech a strojích. Cílem kybernetiky podle něho má být analytické studium homomorfismu (homomorfismus chápeme jako jednosměrný

vztah, podle něhož odpovídá prvku a vazbě jednoho systému prvek a vazba systému druhého (nemusí to však platit naopak) mezi skladbou sdělování (spojení) v mechanismech, organismech a společnostech. Pohybuje se tedy na úrovni abstrakce prvního stupně, kdy abstrahuje od látkového a energetického toku a všímá si jen vztahů sdělování daného objektu, jejich zákonitostí.

Postup abstrakce, tj. od zkoumání podobností ke zkoumání řízení a spojení jako podstaty různých systémů, odpovídá v marxistické gnoseologii postupu od zmocnění se a překonávání jevů k pronikání k podstatě předmětů poznání. Zároveň již i tento stupeň abstrakce potvrzuje takovou kategorii marxistické ontologie, jakou je homogennost univerza.

Současnému stavu poznání nejlépe odpovídá definice kybernetiky, kterou ve své knize *Kybernetické modelování* uvádí její autoři J. Klír a M. Valach: „Kybernetika je věda, která se zabývá jednak studiem chování relativně uzavřených systémů z hlediska jejich informační výměny s okolím, jednak studiem struktur těchto systémů z hlediska informační výměny mezi jejich prvky.“

Autoři se tedy pohybují na rovině abstrakce druhého stupně, kdy oblast kybernetiky se stává **dynamický systém**. Cestou abstrakce je porovnávání funkce a struktury reálných dynamických systémů z hlediska přenosu, zpracování, uchování a využití informace a přechod na obecný abstraktní dynamický systém.

Z této definice tedy vyplývá, že po abstrahování zůstane jako podstata daného systému (objektu) **struktura a funkce**. Z toho je tedy třeba vyjít při konfrontaci názorů kybernetických a filosofických.

Kybernetika chápe strukturu systému jako určitou množinu prvků daného systému a vztahů mezi nimi. Tuto strukturu přitom nechápe staticky, ale dynamicky, jako časoprostorovou jednotu zákonitých vztahů, funkcí a souvislostí mezi prvky složitěho dynamického systému. Jedna z definic kybernetiky (G. Klaus v knize *Kybernetika z filosofického hlediska*) přibližuje tento pojem takto: „Kybernetika je věda o možných způsobech chování možných struktur, a to ne kdejakých, ale dynamických, to znamená struktur, které jsou závislé na časových procesech.“

Tento kybernetický přístup koresponduje s dialektickým chápáním **proměnlivosti, jako atributu veškeré reality**. Dialektika uznává statiku jen jako moment všeobecného pohybu, moment univerzální změny. Podřizuje tedy neměnnost proměnlivosti, konzervaci transformaci.

Transformace uvnitř systému, mezi jeho prvky, jsou také hlavním objektem kybernetického zkoumání struktury daného systému. Jestliže dialektika chápe veškerý pohyb jako podmíněný strukturálními vztahy, pak kybernetické odhalování zákonitostí v těchto vztazích může tedy odhalit i vývojové tendence daného systému.

V souvislosti s charakteristikou kybernetiky jako disciplíny, která zkoumá strukturální zákonitosti, dovoluji si polemizovat s definicí kybernetiky, tak jak ji uvádí L. Rejman ve Slovníku cizích slov: „Kybernetika je matematická věda, obor zabývající se kvantitativními a strukturálními zákonitostmi řízení, sdělování...“

Takto pojatý předmět kybernetiky („matematická věda“) by mohl vést k představě, že kybernetika zkoumá jen kvantitativní zákonitosti bez ohledu na jejich dialektické sepětí s kvalitativní stránkou zkoumaných objektů. U otázky chápání struktury, kvality a kvantity se budu tedy muset ještě zastavit.

Za prvé: I když struktura není totéž co kvalita, s kvalitou dialekticky souvisí. Filosofická kategorie kvality vyjadřuje vnitřní určenost objektu — je možno říci, že tedy v podstatě vyjadřuje jeho specifickou zákonitou strukturu, kterou se daný objekt liší od struktur jiných objektů. Jestliže tedy kybernetika zkoumá strukturu objektů, hledá zákonitosti této struktury a porovnává různé struktury z hlediska izomorfismu a homomorfismu (izomorfismus je vztah, podle něhož lze jednoznačně a oboustranně přiřadit prvkům a vazbám systému jednoho prvky a vazby systému druhého), pak je schopna také usuzovat o jejich kvalitě.

Za druhé: To, že kybernetika abstrahuje od látkové a energetické podstaty objektů ještě neznamená, že abstrahuje od kvalitativní skutečnosti. Kvalitativnost objektu totiž neurčuje jen transformace látková a energetická, ale i procesy informační. Tyto informační procesy mají pro posouzení kvalitativní určenosti takového složitěho dynamického systému, jakým je společnost, naopak podstatný význam.

Za třetí: Kybernetika svým aparát modelování může přispět i k poznání nových kvalit daného složitěho dynamického systému. Může toho dosáhnout buď abstraktním modelováním nových vztahů mezi daným počtem prvků, nebo změnou počtu prvků.

Za čtvrté: To, že kybernetika používá ke své abstrakci bohatě matematických prostředků ještě neznamená, že zkoumá jen kvantitativní zákonitosti. I jiné disciplíny používají v určité míře matematické a formální metody (matematické — logické

ké metody) jako pomocné metody ke zprostředkovanému poznání kvality. Pomocí přesného jazyka matematiky a matematické logiky je právě kybernetika schopna vyjádřit v jednotné terminologii hlavní a podstatné v mase nahodilého a nepodstatného, zákonité a nutné pod povrchními stránkami nejrůznějších jevů.

Ne tak dávno filosofické odmítání kybernetiky jako pavědy zanechalo v myslích filosofů (a prostřednictvím ideologického působení i v myslích mnoha řadových pracovníků různých vědních disciplín) určitý prvek nedůvěry ke kybernetice. Na druhé straně schopnost kybernetiky pronikat novým způsobem do různých oblastí, které až do nedávné doby byly „bílými místy“ lidského poznání (medicína, biologie, psychologie apod.) může vést k fetišizaci kybernetiky nebo jako krajnost i k přesvědčení, že kybernetika je jakási „nová filosofie“. Nebezpečí těchto krajností vyžaduje proto od filosofů i vědeckých pracovníků v kybernetice nepřetržitě vstupovat do vzájemných konfrontací a tak své myšlenkové závěry navzájem obohacovat.

Rovina informace

I když tato problematika spadá do oblasti kybernetiky, zařadil jsem ji pro zvýraznění její specifiky do zvláštní kapitoly.

Pod pojmem informace chápeme obecně vše, co nese otisk nějakého faktu nebo události, která se už stala, která se děje nebo která se má stát. Informace je nezbytným předpokladem a součástí jakéhokoliv řízení. Ohlídáme-li od kvantitativní stránky informace, pak její kvalitativní stránka úzce souvisí s filosofickým chápáním odrazu a marxistickou teorií poznání.

V této souvislosti si všimneme především chápání informace jen jako prostého odrazu objektivní reality. Zúžené chápání informace jen jako (nebo „především jako“) „elementárního odrazu“ považuje informaci za výsledek procesu, při němž se v důsledku působení jedné hmotné soustavy na druhou budou zvláštní rysy procesů v první soustavě reprodukovat v jiné formě ve zvláštních rysech procesů soustavy druhé. Jednoznačné vyjádření vztahu mezi realitou R a jí zobrazující informací I pomocí logického znaku implikace, tj. $R \rightarrow I$ (jak to činí např. J. Vlček v Ekonomické informaci, i další autoři) nevystihuje plně vlastní smysl informace (vystihuje jen to, že není informace bez reality). Toto chápání má velmi blízko k mechanistické interpretaci procesu poznání jako pasivního procesu od-

rážení. Výrazem tohoto postoje v teorii informace je zejména jednostranné zdůrazňování tzv. prvotní informace, která vzniká o objektivní realitě u zdroje informace, u čidla, technického prostředku.

Teorie informace se pochopitelně nemůže vyhnout výzkumu procesu získávání prvotní informace, nemůže však v žádném případě redukovat poznání jen na prostý odraz zkušenosti, kdy např. lidský subjekt chápe jen jako zvláštní aparát na registraci stavu a dění pozorovaného objektu.

Marxistická gnoseologie odmítá takovou mechanistickou interpretaci procesu poznání a nahrazuje pojem prostého odrazu pojmem poznávacího modelu skutečnosti.

Proces poznání chápe jako

— reprodukci skutečnosti — jako subjektivní odraz objektivní reality, uskutečňující se v praktické činnosti lidí,

— produkci skutečnosti — jako projekt, model, který v jednotě s odrazem záměrně si všímá toho, co lze nebo je nutné měnit.

Proces poznání je v tomto smyslu především procesem modelování skutečnosti v lidském vědomí. To znamená, že pojem modelu zdůrazňuje aktivní stránku poznávacího vědomí. Poznávající model reprodukuje a produkuje skutečnost pomocí transformací na takové prvky, které odpovídají potřebám lidské aktivity.

Pojem informace zahrnuje tedy nejen odraz, ale také jeho aktivní využití v řízení. Teorie informace nemůže tedy chápat informaci jen jako odraz objektivní reality, ale také — a to především — jako model této reality v lidském vědomí. Rozhodujícím v charakteristice informace tedy není její stránka prostého odrazu objektivní reality, ale proces transformace tohoto odrazu na tvar (model), který odpovídá potřebám dané stránky lidské aktivity.

Proto k symbolickému vyjádření vztahu reality a informace bude vhodnější zůstat u upraveného výrazu (od kterého i J. Vlček v citovaném díle — a nejen on — upustil a přešel k zápisu pomocí implikace), a to ve tvaru: $I = f(R)$, kde „ f “ chápeme jako zobrazovací pravidlo. Jestliže toto zobrazovací pravidlo „ f “ je funkcí lidské aktivity $\{a\}$, tj. $f = \psi(a)$, pak docházíme ke konečnému výrazu

$$I = \psi(a) [R]$$

To tedy znamená, že informace o realitě je dána aktivním vztahem subjektu k této realitě.

S kvalitou informace úzce souvisí sémantická stránka informace, kterou můžeme chápat jako míru ztotožnění se mo-

delu s objektivní realitou. Informace je vždy jen relativně přesná, relativně adekvátní k modelované skutečnosti. Takové chápání sémantické stránky informace koresponduje s dialektickým přístupem k procesu poznání, který ukazuje, že **žádný poznávací odraz skutečnosti** — ani

parciální, ani celkový — **neplatí jednou provždy**, definitivně. Proto také nemůže teorie informace akceptovat požadavek praxe (např. v rozhodovacím procesu) po sémanticky úplném modelu skutečnosti. **Úplnost sémantické stránky** informace je tedy nutné chápat jen **relativně**.

Současný pohyb ve vědě je charakterizován diferenciací vědních oborů na straně jedné (tedy vznikem nových vědních disciplín) a silícími snahami o integraci výsledků různých věd na straně druhé. Teorie velení je z těch, která se pokouší integrovat při hledání svého předmětu a metodologie výsledky jak disciplín přírodovědních, tak humanitních. Tento fakt přináší s sebou řadu problémů, které **vyžadují konfrontovat dílčí výsledky parciálních vědních oborů** (ze kterých teorie velení vychází) **s filosofií**.

V článku jsem se pokusil o naznačení možných rovin těchto konfrontací, bez nároků na komplexnost. Podobné konfrontace, dovedené až do syntézy, jsou jistě velmi žádoucí a pomohly by jak filosofům, tak všem pracovníkům oboru teorie velení.

Reorganizace práce, nezbytná pro válku, nesmí nikdy vést k reorganizaci úřadů, tím méně pak k překotnému vytváření nových úřadů. To je naprosto nepřípustné, neboť to vede jen k chaosu. Reorganizace práce musí záležet v tom, že se dočasně zastaví činnost těch institucí, které nejsou absolutně nutné, nebo v tom, že se do určité míry omezí.